

ВИЩА ОСВІТА: ШЛЯХ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ HIGHER EDUCATION: A WAY TO ENSURING QUALITY

У статті висвітлено шляхи й умови забезпечення якості вищої освіти в Україні в умовах євроінтеграції. Аргументується, що забезпечення якості освіти є багатоплановим завданням, а шлях до повноцінної вищої освіти пролягає через визначення її правильних стандартів, наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо), оптимальну організацію навчального процесу, що адекватно відповідає сучасним викликам і тенденціям розвитку суспільства, ефективне управління та якість підготовки фахівців.

Ключові слова: *якість освіти, якість вищої освіти, стандарти, організація, управління.*

В статье освещены пути и условия обеспечения качества высшего образования в Украине в условиях евроинтеграции. Аргументируется, что обеспечение качества образования является многоплановой задачей, а путь к полноценному высшему образованию лежит через определение его правильных стандартов, наличие необходимых ресурсов (кадровых, финансовых, информа-

ционных, научных, учебно-методических и т. п.), оптимальную организацию учебного процесса, что адекватно отвечает современным вызовам и тенденциям развития общества, эффективное управление и качество подготовки специалистов.

Ключевые слова: *качество образования, качество высшего образования, стандарты, организация, управление.*

The article deals with the ways and conditions of ensuring quality of higher education in Ukraine under the circumstances of European integration. It is proved that ensuring quality of education is a multifaceted task while a way to a full higher education lies through defining its correct standards as well as through the availability of necessary resources (human resources, financial, scientific, studying and methodological, etc.), optimal arrangement of a studying process that adequately corresponds with modern challenges and tendencies of social development, effective management and quality of professional training.

Key words: *quality of education, quality of higher education, standards, organization, management.*

УДК 378.014.6:005.6

Біляковська О.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
та педагогіки вищої школи
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Інтеграція системи освіти України до європейського освітнього простору окреслює нові виклики та завдання, серед яких забезпечення якості вищої освіти є одним із ключових і становить необхідну умову руху української освіти до світових стандартів. У рамках Болонського процесу забезпечення якості вищої освіти декларується як найважливіший орієнтир політики європейських держав у сфері освіти. В основоположному документі «Все-світня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи» зазначено, що на порозі XXI століття ми є свідками безпрецедентного попиту на вищу освіту і її широкої диверсифікації, а також усе більшого усвідомлення її вирішального значення для соціально-культурного й економічного розвитку, створення такого майбутнього, в якому молодші покоління повинні будуть опанувати нові навички, знання та ідеї [9]. Окрім того, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначено, що «розбудова національної системи освіти в сучасних умовах з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, історичних викликів XXI століття вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують розвиток, не дають можливості забезпечити нову якість освіти, адекватну нинішній історичній епосі» [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема якості освіти упродовж багатьох років була предметом наукових дискусій і пошуків учених, зокрема науковці В. Луговий, Т. Лукіна, Ж. Тала-

нова акцентували увагу в дослідженнях на чинниках та умовах забезпечення якості вищої освіти; Є. Березняк, В. Бондар, Л. Ващенко, О. Ляшенко досліджували підвищення якості освіти на різних рівнях; В. Белов, В. Логачов, В. Луговий – створення й упровадження систем управління якістю закладів вищої освіти; О. Локшина, О. Марушина наголошували на системному підході до оцінювання якості підготовки фахівців.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні якість є одним із головних факторів соціального устрою, діяльності людей і має фундаментальне значення для розуміння сутності буття, розвитку духовної культури суспільства загалом. Проблеми якості освіти тісно пов'язані з розвитком інформаційної цивілізації, новими викликами сучасного суспільства. У цьому контексті актуальним залишається питання, що стосується побудови вищої освіти відповідно до світових стандартів, які задають ключові параметри якості.

Мета статті полягає в аналізі підходів до розуміння якості освіти й окресленні шляхів забезпечення якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що, згідно з положеннями програмного документа ЮНЕСКО «Реформа та розвиток вищої освіти» (1995 р.), якість вищої освіти розглядається як багатовимірна концепція, що охоплює всі основні функції та різновиди діяльності закладу вищої освіти, спрямовані на забезпечення можливостей випускника швидко й ефективно включитися в трудову діяльність в інтересах суспільства,

роботодавця та задля власної користі. Науковцями ж якість освіти вивчається як комплексне поняття в межах квалітології – триєдиної науки, що охоплює теорію якості (Quality System), теорію оцінювання якості (кваліметрію – Assessment, Evaluation); теорію управління якістю (Management and Monitoring of Quality). Кожен із зазначених складників має певний набір критеріїв і показників якості освіти, які дають змогу різнобічно оцінити будь-яку систему освіти як за зовнішніми, так і внутрішніми параметрами [2, с. 1017–1018]. Окрім того, розглядаючи поняття «якість» у галузі університетської освіти, варто брати до уваги зовнішні й внутрішні цілі: часто встановлюється диференціація між «підзвітністю» (ґрунтуючись на взаємодії університету із зовнішнім середовищем) і «підвищенням якості» (стосується процесу вдосконалення якості на рівні навчального закладу та на рівні академічної дисципліни) [8, с. 230–236]. На переконання науковця О. Ляшенка, «якість освіти – це багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобіжно віддзеркалює суспільне життя – соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні й інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя. Як системний об'єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату. Національною доктриною розвитку освіти й чинною законодавчою базою визначено якість мети освіти, а державними стандартами освіти – якість навчальних результатів. Якість педагогічного процесу ще залишається предметом обговорення і дискусій, полем для наукових досліджень і практичної апробації» [5, с. 7–8].

Важливим завданням у процесі забезпеченні якості освіти є аналіз домінуючих оцінювальних підходів у європейському освітньому просторі, а також визначення першочергових заходів щодо модернізації української вищої освіти, що підтверджується приєднанням України до Болонського процесу, який визначає якість освіти як основу створення європейського простору. Водночас, як зазначає дослідник у галузі освіти В. Луговий [4, с. 99], реформування вищої школи має здійснюватися з урахуванням світових тенденцій, але на основі особливостей національних контексту, традицій і досягнень.

Важливою умовою на шляху до забезпечення якості вищої освіти є відповідність освітньої діяльності й змісту освіти прийнятим стандартам. Відповідно до європейських вимог, сучасні стандарти розробляються за рівнями, орієнтаціями й галузями (предметами, спеціальностями) освіти на основі компетентнісного підходу, який дає змогу реалізувати концепцію «вимірюваної якості», запровадити результатну парадигму освіти. Зокрема, щодо змісту, то в закладах вищої освіти із сучасними уявленнями стандартизуються насамперед його результати (а не процеси, як було

раніше) та періоди навчання, потрібні для досягнення освітніх цілей. Це становить, відповідно, зміст компетентнісного (для визначення результатів) і кредитного (для ідентифікації трудомісткості навчання вираженої в необхідних годинах – кредитах) підходів [4, с. 99]. Результати навчання, які відображено в термінах компетентностей, і необхідні для цього кредити, а також стандартизовані галузі підготовки становлять основу рамки кваліфікацій фахівців (як приклад – Рамка кваліфікацій європейського простору вищої освіти (2005 р.), Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р.)). В Україні законодавче закріплення рамки кваліфікацій відбулося у 2014 р. в Законі України «Про вищу освіту» у вигляді окремої статті. Згідно з чинним законодавством, Національна рамка кваліфікацій – це системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів, що узгоджені з рівнями вищої освіти відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [6]. Варто акцентувати на важливості Національної рамки кваліфікацій під час розроблення освітніх програм особливо у зв'язку з необхідністю здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм закладів вищої освіти, оскільки основою їх розроблення є комплекс компетентностей. Зокрема, саме на основі визначених і чітко сформульованих компетентностей мають бути описані очікувані результати навчання. Важливо наголосити, що саме виклики з боку роботодавців прискорять запровадження базових вимог до кваліфікації за компетентностями.

Вагомим чинником на шляху до забезпечення якості вищої освіти є відповідна її архітектура, структурна організація за рівнями, орієнтаціями, галузями, що дає змогу сповна реалізувати її функціональне, сутнісне призначення. Власне, забезпечення якості вищої освіти можливе завдяки розбудові формалізованого, структурованого освітнього простору й запровадженню визнаних усіма класифікації та кодифікації освітніх програм і відповідних освітніх досягнень (кваліфікацій і ступенів). Отже, структурована освіта – це насамперед освітні програми й відповідні кваліфікації і ступені [3, с. 15]. Окрім того, сумісність вітчизняної освітньої системи, структурованої за міжнародними правилами, з освітніми системами інших країн відкриває шлях для міжнародної мобільності студентів і викладачів.

Зауважимо, що однією з найбільш характерних ознак змісту вищої освіти є його дослідницько-інноваційна основа. Тому важливим чинником та умовою якості вищої освіти є розвиток наукової й науково-технічної діяльності.

Реформування вітчизняної освітньої системи в контексті забезпечення її якості зумовлює зміни й у навчанні в закладах вищої освіти на всіх рівнях: програм, змісту, форм і технологій навчання, орга-

нізації контролю навчання. Так, сучасна практика викладання в закладах вищої освіти свідчить про те, що вирішити проблеми підвищення якості освіти в контексті відповідності європейським стандартам неможливо без переосмислення засад самого процесу навчання. Зміни охоплюють практично всі елементи освітньої системи, передусім впливають на характер взаємодії студент-викладач. Викладач усе частіше з організатора навчальної роботи перетворюється на помічника студента, тьютора, модератора. Зокрема, вплив на студентів може значною мірою визначатися не тільки особистими та професійними навичками викладача, а й інноваційними педагогічними технологіями, що містять певний концептуальний підхід, форми й методи навчального процесу. Отже, зміна ролі викладача в освітньому процесі позначається не тільки на відборі й організації змісту навчання, а й визначенні методів і технологій навчання. Усе це, безумовно, впливає на освітній процес, зокрема підсилюючи контекст якості підготовки фахівців.

Немаловажним чинником у забезпеченні якості вищої школи є належне управління нею. Як засвідчує світовий досвід, умовами ефективного управління, що уможливають якісно реалізувати місію й основні завдання закладів вищої освіти, є такі:

- інституційна автономія й академічні свободи;
- державно-громадське управління;
- системний моніторинг та оцінювання якості й оприлюднення результатів діяльності;
- підтримання конкурентних засад у функціонуванні та розвитку закладів вищої освіти, їх відповідальності за результати освітньої діяльності.

Як зауважує науковець В. Луговий [4, с. 101], усі ці умови взаємопов'язані, а отже, дієві в разі їх системного застосування, оскільки лише в такому випадку збалансовані й урівноважені, забезпечують необхідні та достатні стримування й протидії. Дійсно, інституційна автономія та академічні свободи без участі держави й громадськості, усіх зацікавлених сторін у прийнятті рішень з питань освітньої діяльності, а також без конкурентності й відповідальності навряд чи сприятимуть підвищенню якості вищої освіти. Окрім того, останні втрачають смисл без моніторингу, оцінювання, ранжування, прозорості щодо рівня якості, а ці, у свою чергу, слугують для обґрунтування державно-управлінських впливів. Також інституційна автономія й академічні свободи стають недоцільними, неадекватними механізмами досягнення кращої якості в разі відсутності конкурентних засад співіснування закладів вищої освіти, адже саме автономні та вільні в широкому спектрі своїх основних функцій університети в умовах жорсткої конкуренції піднімаються на вищі рейтингові щаблі [4, с. 101].

Підвищити якість вищої освіти – це означає знайти технологію одержання якісного кінцевого

продукту освітньої діяльності вищої школи, а також діяльності всіх тих, хто контролює чи буде контролювати цю освітню діяльність у контексті виконання закону про вищу освіту в Україні. Оскільки ключовим результатом якості освітньої діяльності закладу вищої освіти є конкурентоспроможний випускник, то важливо ефективно працювати у двох напрямках: перший – це всебічне сприяння підготовці таких випускників ЗВО через організацію адекватних стандартів для кожної спеціальності; другий – контроль освітньої діяльності закладів вищої освіти й загальна на всіх рівнях відповідальність за рівень конкурентоспроможності випускників [1, с. 353].

Висновки. Підсумовуючи, окреслимо основні виміри якісної освіти, які визначив і конкретизував В. Кремень [3, с. 13–14]:

1. Здатність навчатися впродовж життя. В умовах зростання динамізму розвитку людства звична, традиційна освіта, спрямована на навчання людини на все життя, втрачає свій сенс і поступається освіті, що формує фундаментальну особистісну компетентність навчатися впродовж життя. Це зумовлено тим, що в нашому динамічному світі умови життя радикально змінюються навіть упродовж існування одного покоління. Якісна освіта має формувати потребу в постійному саморозвитку особистості за допомогою формальної, неформальної та інформальної освіти.

2. Формування прогресивних цінностей і життєвих пріоритетів. Освіта, особливо вища, має ефективно формувати прогресивні й перспективні цінності та життєві пріоритети особистості, що сприятимуть успішній орієнтації й продуктивній діяльності в знаннєвому суспільстві, де пріоритетною сферою впливів на людину є інформаційна з потоками цілеспрямованої інформації, що постійно збільшуються. Окрім того, підростаючому поколінню потрібна світоглядна підготовка, формування громадянської позиції, патріотизм, розуміння проблеми національної єдності.

3. Спрямованість освіти на людину. Якісна освіта – людиноцентрована освіта, що дає змогу враховувати сутнісні індивідуальні характеристики, розкривати та розвивати задатки й обдарування кожної особи, на цій основі забезпечувати максимальну реалізацію її потенціалу, формувати професійно компетентну й кваліфікаційно конкурентну особистість.

4. Формування самостійності та самодостатності людини. Якісна освіта покликана якомога раніше формувати самостійність і самодостатність людини, спроможність діяти автономно й відповідально, ефективно поповнювати і творчо застосовувати набуті компетентності.

5. Виховання інноваційної особистості. Якісна освіта має намір виховання інноваційної особистості, здатної до сприйняття і творення змін,

спроможної до досягнення потреби в інноваціях і їх продукування.

6. Прогностичність освіти. Якісна освіта має бути прогностичною, навчати з випередженням, формувати людину, спроможну передбачати й проектувати своє майбутнє.

7. Відкрита освіта. Якісна освіта – це відкрита освіта, здатна до самовдосконалення, неперервної модернізації та інновацій, потенційно спроможна на відповіді, адекватні цивілізаційним викликам.

Отже, забезпечення якості вищої освіти є багатоплановим завданням і включає визначення правильних стандартів, наявність необхідних ресурсів (кадрових, фінансових, інформаційних, наукових, навчально-методичних тощо), оптимальну організацію навчального процесу, що адекватно відповідає сучасним викликам і тенденціям розвитку суспільства, ефективне управління та якісну підготовку фахівців. Подальшого наукового розроблення потребують проблеми вдосконалення системи якості освітніх послуг і забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біляковська О. Проблема якості освіти в контексті вимог євроінтеграційних процесів. *PRACE*

NAUKOWE Akademii im. J. Długosza w Częstochowie. Rocznik polsko-ukrainski. 2017. Т. XIX. С. 385–392.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1038 с.

3. Кремень В.Г. Проблеми якості української освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Європейські педагогічні студії*. 2015. Вип. 5–6. С. 12–22.

4. Луговий В.І., Таланова Ж.В. Чинники і умови забезпечення якості вищої освіти в Україні в процесі євроінтеграції. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Філософія. Політологія»*. 2010. Вип. 94–96. С. 98–103.

5. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 1 (46). С. 5–12.

6. Національна рамка кваліфікацій: Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011%D0%BF>.

7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://hoippro.km.ua/news-view-156.html>.

8. Harvey L., Newton J. Transforming quality evaluation: Moving on. Quality assurance in higher education: Trends in regulation, translation and transformation. Springer, 2007. P. 225–246.

9. World declaration on higher education for the twenty-first century: vision and action. URL: http://www.unesco.org/education/educprog/wche/declaration_eng.htm.